

Atıfta Bulunmak İçin / Cite This Paper: Çelikkaya, T., Yıldırım, T. ve Kürümlüoğlu, M. (2019). “Öğrenciler Ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Programdaki Becerilere İlişkin Beceri Hiyerarşileri, Gerekçeleri ve Önerileri”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1): 111-132
Geliş Tarihi / Received Date: 13.11.2018 **Kabul Tarihi / Accepted Date:** 23.11.2018

Araştırma Makalesi

ÖĞRENCİLER VE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN PROGRAMDAKİ BECERİLERE İLİŞKİN BECERİ HİYERARŞİLERİ, GEREKÇELERİ VE ÖNERİLERİ¹

Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkiye
tcelikkaya@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5684-6492

Dr. Öğr. Üyesi Tercan YILDIRIM

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkiye
tercanyildirim@ahievran.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-9895-7307

Mutlu KÜRÜMLÜOĞLU

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkiye,
dmnmutlu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4189-2239

Öz

Her öğrencinin ve öğretmenin önemseydiği farklı beceriler vardır. Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak 8.sınıf öğrencileri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler programında var olan 27 beceri içinden ilk 5 beceri tercihini sıralamaları, bu becerileri niçin seçtikleri istenmiş olup bu becerilerin öğretim yöntemine ilişkin önerilerde bulunmalarını istenmiştir. Bu noktada öğretmenlerin ve öğrencilerin sahip oldukları beceri dünyasının profilini çıkarabilmek için onların beceri hiyerarşilerini bilmemiz önem arz etmektedir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Çalışma grubunu, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında uygun örnekleme yöntemi ile belirlenen ve gönüllük esasına dayalı olarak Sivas ilinde görev yapan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinden 39 kişi ve ortaokul 8. Sınıf öğrencilerinden 131 kişi örnekleme oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan yapılandırılmış görüşme formu açık uçlu 3 sorudan oluşmaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi türlerinden tümevarımcı analiz kullanılmıştır. Sonuç olarak; toplamda ilk beş sıralamada en çok yer alan becerilere bakıldığında öğrenciler ile öğretmenlerin ilk beşte sıraladıkları becerilerin üçü olan iletişim, empati ve problem çözme becerileri aynıdır. Çocukların Sosyal bilgiler programında var olan becerileri kimden kazanmaları gerektiği konusunda hem çocuklar hem de öğretmen ilk beş beceri için de aileden ve öğretmenden kazanılması gerektiği yönündeki fikirlerine ek olarak öğrenciler çevre, arkadaş ve Atatürk'ten öğretmenler ise eğitim uzmanından kazanılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci, Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Sosyal Bilgiler Programı, Beceri Hiyerarşileri.

¹ Bu çalışma 5-8 Eylül 2018 Tarihinde Üsküp – Makedonya’da Düzenlenen III. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresinde (USOBAK) Sözlü Bildiri Olarak Sunulmuştur. Bu Çalışma Ahi Evran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince Desteklenmiştir. Proje Numarası: EGT.A4.18.002

ABILITY HIERARCHIES, REASONS AND RECOMMENDATIONS OF STUDENTS AND SOCIAL STUDIES TEACHERS REGARDING ABILITY IN SOCIAL STUDIES CURRICULUM

Abstract

There are different skills that each student and teacher cares about. In this study, it is desired that the 8th grade students and social studies teachers list the first 5 skill choices among the 27 skills that exist in the social studies program and why they choose these skills. At this point it is important to know their skill hierarchies so that teachers and students have a profound world of skills. In addition, this study will determine what skills are most important to the participants and which skills are most important among the skills in the social studies curriculum. In this study, the case study of qualitative research methods was used. The study group is composed of 30 people from Social Studies Teachers and 117 students from 8th grade students who are working in Sivas province based on the voluntary basis determined by appropriate sampling method in the academic year of 2017-2018. In the analysis of the data obtained within the research, inductive analysis was used from the types of content analysis. As a result; three of the skills that students and teachers rank in the first five communication skills, empathy and problem solving skills are the same. The children to acquire the skills that exist in the social studies program both children and teachers stated that for the first five skills, both parents and teachers should be recruited. In addition to these ideas, the students stated that the environment, friends and teachers from Ataturk should be acquired from the education specialist.

Keywords: Student, Social Studies Teachers, Social Studies Curriculum, Ability, Ability Hierarchies.

1. GİRİŞ

Gittikçe karmaşıklaşan günümüz dünyası siyasi, sosyal, ekonomik, toplumsal, bireysel vb. birçok alanda, birtakım değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu değişiklikler, birçok farklı alanı değişik boyutlarda etkilerken özellikle eğitim ve eğitimle ilgili durumlar da yaşanan bu gelişmeler karşısında sürekli değişime uğramaktadır (Topkaya ve Şimşek, 2015: 153). Haliyle insanlar gerçekleşen bu değişimlere ya ayak uydurmaya çalışmış ya da bu değişimler bireylere, zorla dayatılmıştır. Farklı düşünme, dikkat çekme, çığır açma gibi sıra dışı durumlar bu sürecin bir ürünü olmuştur. Beceri kavramının eğitim programları açısından çıkış noktası ve önemi işte bu sürece paralel olarak gelişmiştir (Taşkıran, Baş ve Bulut, 2016: 2).

Beceri kavramı ile ilgili olarak yapılan tanımlara bakıldığında beceri, kavram olarak Türk Dil Kurumu sözlüğünde (TDK:2017), elinden iş gelme durumu, ustalık maharet veya kişinin yatkınlık ve öğrenime bağlı olarak bir işi başarma ve bir işlemi amaca uygun olarak sonuçlandırma yeteneği, maharet olarak, bir başka kaynağa göre de “*bir işi veya aktiviteyi iyi yapmayı sağlayan yetenek*” olarak (Anonymous, 2005; Akt: Kaptan, Yetişir ve Demir, 2007: 16) tanımlanmakta iken, Milli Eğitim Bakanlığı 2005 Sosyal Bilgiler programına (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005) göre beceri öğrencilerde, öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetlerdir.

Mutluer’e (2013: 356) göre günümüz öğretim programı kazanımları arasında önemli yer tutan becerilerin, özellikle son elli yıldır yaşanan sosyo, ekonomik, politik ve teknolojik

gelişmeler neticesinde, eğitimcilerin gündemini daha fazla işgal ettiğini görmekteyiz. Eğitim ve öğretim etkinliklerinde becerilerin önem kazanmasının nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Yaşamın gittikçe karmaşıklaşması,
- ✓ Eğitilmiş insan sayısının çoğalması,
- ✓ Beceri boyutu gelişmiş insanlara olan ihtiyacın artması,
- ✓ Bilgi Toplumu'nda iletişimin artması ve bilgi kaynaklarının çeşitlenmesi neticesinde bilgi okuryazarlığıyla ilgili beceri ve niteliklerin ön plana çıkması,

Ayrıca demokratik toplumlarda demokrasiyi yaşatabilmek için, demokratik hak ve sorumlulukları uygulayabilme, eleştirel ve yaratıcı düşünme gibi beceriler ön plana çıkmıştır. Bu sebepler dolayısıyla önem kazanan beceriler, gelişmiş dünya öğretim programlarında yerini almıştır. Her ülke, yenilikleri ve değişimleri izleyebilmek için kendi eğitim yaklaşımlarını ve uygulamalarını sürekli bir biçimde sorgulamak zorundadır. Bu sorgulama, daha çok bireylerin, hangi bilgi ve beceriler ile donatılacağı ve bunun nasıl yapılacağı konuları üzerine odaklanmalıdır. Bu bilgi ve beceriler, *bilgiyi kullanma, yaratıcı ve eleştirel düşünme, araştırma, sorgulama, sorun çözme, bilimsel ve teknolojik gelişmelere uyum sağlamayı* kapsamaktadır. Son zamanlardaki alan yazında bu beceriler, 21. yüzyıl becerileri olarak vurgulansa da kavramların üzerinde düşünüldüğünde, bu becerilerin sadece bu yüzyıl ile ilişkili olmadığı kolayca görülebilir. Ancak geçmişte de önemli olan bu beceriler, günümüzde, yönü ve yoğunluğu değişerek karmaşıklaşmıştır. Bu bilgi ve beceriler, yaşamda bir insanın varlığını sürdürebilmesi, yaşadığı toplumla uyum içinde olabilmesi ve topluma katkı sağlayabilmesi için her zaman gerekli olmuştur. Bu bilgi ve becerilerin kazandırılması, eğitimin, toplumun, toplumun en küçük parçası olan ailenin görevi olup özellikle sosyal bilimlerin kapsamındadır (Kısakürek ve Hayırsever, 2014: 24).

Son yıllarda teknoloji ve bilginin değişmesi ve hızla artması eğitimde de kendisini göstermiş ve değişimi beraberinde getirmiştir. Bilgi artışı bilginin sadece öğrenilmesi gerektiğini düşünen eğitimcilerin fikirlerinin değişmesine neden olmuştur. Bu değişim ülkemizin eğitim anlayışında da kendisini göstermiş ve artık bilgiyi ezberleyen ve tüketen öğrenciler yerine, bilgiyi üreten, ona nasıl ulaşacağını bilen, gerektiğinde onu kullanabilen, sıra dışı bağlantılar kuran, öğrendiklerini birleştirip amacına ulaşabilen, düşünen, düşünme şeklini kontrol eden öğrenciler yetiştirmek için adımlar atılmaktadır. Böylelikle değişen dünyada bireyler bu değişimin bir parçası olmak yerine değişimi bizzat yaşayan, sürekli öğrenen kişiler olarak yetişmektedirler (Gelen, 2011: 84).

İyi bir eğitimin yolu bireysel farklılıkları dikkate almaktan geçmektedir. Öğrencilerin öğrenmeye karşı doğal yetenek, ilgi, eğilim, isteklerinin yanı sıra ailedeki yetiştirme süreçleri,

ekonomik durumları, etnik kökenleri, cinsiyetleri ve benzeri birçok durumları farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılıkların doğuştan mı getirildiği yoksa sonradan mı kazanıldığı önemli değildir. Önemli olan nokta, bu farklılıklar dikkate alınmadan yapılacak eğitimin beklenen sonucu getirmeyeceğidir (MEB, 2017: 6).

İlköğretim kurumlarının genel amaçlarından birisi bireyi hayata ve bir üst öğrenim düzeyine hazırlamak, etkili ve verimli vatandaşlar yetiştirmektir. Bu vizyonu gerçekleştirmek için Sosyal Bilgiler dersi önemli bir misyon üstlenmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin temel yaklaşımına bakıldığında; bilgiyi üretmek ve kullanmak için gerekli beceri, kavram ve değerlerle öğrenciyi donatarak etkin bir vatandaş yetiştirmek ve hayata hazırlamaktır. Ülkemizde Sosyal Bilgiler Programının değişmesi ile artık bilginin ezberlenmesi bir kenara bırakılarak; öğrencilerin bilgiyi kendilerinin elde etmesi, yaparak ve yaşayarak öğrenmesi, öğrendiği bilgiyi yaşamında kullanması, düşündüğünün farkında olması, düşüncelerini şekillendirebilmesi, bir başka deyişle öğrenmeyi öğrenmesi önemsenmiştir (Gelen, 2011: 84).

2005 Sosyal Bilgiler Programı (MEB,2005), ilköğretim 4-7. sınıf düzeyinde diğer derslerle birlikte ilk 9 beceri olan genel becerileri kazandırmanın yanında, kendine özgü 6 alan becerisini kazandırmayı da amaçlarken 2017 Sosyal Bilgiler Programında (MEB, 2018), genel ve alan becerileri ifadeleri kaldırılmış olup 4-7. sınıf düzeyinde 27 beceriyi (Tablo 1) kazandırmayı amaçlamaktadır.

Tablo 1’de görüldüğü gibi 2005 öğretim programında bulunan ilk dokuz beceri genel, son altısı ise alan becerileridir. 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında 15 becerinin yer aldığı; bu becerilerden 13’ünün olduğu gibi 2017 yılı öğretim programında da olduğu, yine 2017 yılı öğretim programında 27 becerinin (MEB, 2018: 9) yer aldığı “Yaratıcı Düşünme” ve “Bilgi Teknolojilerini Kullanma” becerilerinin kaldırıldığı ve 14 yeni becerinin öğretim programa eklendiği tespit edilmiştir. Bu becerilerin bazıları 2005 öğretim programında bulunan genel becerilerin ve alan becerilerinin alt becerileri olduğu görülmektedir. Bu beceriler: “*çevre okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, iş birliği, kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme, kanıt kullanma, konum analizi, medya okuryazarlığı, öz denetim, politik okuryazarlık, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, yenilikçi düşünme*” becerileridir.

Tablo 1. 2005 ile 2017 Sosyal Bilgiler Programı Becerilerin Karşılaştırılması

2005 Becerileri	2017 Becerileri
1. Araştırma Becerisi*	1. Araştırma Becerisi*
2. Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi **	2.Çevre Okuryazarlığı Becerisi***
3. Eleştirel Düşünme Becerisi*	3.Değişim Ve Sürekliliği Algılama Becerisi*
4. Girişimcilik Becerisi*	4. Dijital Okuryazarlık Becerisi***
5. İletişim Becerisi *	5. Eleştirel Düşünme Becerisi*
6. Problem Çözme Becerisi*	6. Empati Becerisi*
7. Karar Verme Becerisi*	7. Finansal Okuryazarlık Becerisi***
8. Türkçe'yi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisi*	8. Girişimcilik Becerisi*
9. Yaratıcı Düşünme Becerisi**	9. Gözlem Becerisi*
10. Empati Becerisi*	10. Harita Okuryazarlığı Becerisi***
11. Gözlem Becerisi *	11.Hukuk Okuryazarlığı***
12. Mekânı Algılama Becerisi*	12. İletişim Becerisi*
13. Sosyal Katılım Becerisi*	13. İş Birliği Becerisi***
14. Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi*	14. Kalıp Yargı Ve Önyargıyı Fark Etme Becerisi***
15. Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi*	15. Kanıt Kullanma Becerisi***
	16. Karar Verme Becerisi*
*2005-2017 Sosyal Bilgiler Programı Ortak Beceriler	17. Konum Analizi Becerisi***
2005 Sosyal Bilgiler Programından Çıkarılan Beceriler	18. Medya Okuryazarlığı Becerisi*
***2017 Sosyal Bilgiler Programına Eklenen Beceriler	19. Mekânı Algılama Becerisi*
	20. Öz Denetim Becerisi***
	21. Politik Okuryazarlık Becerisi***
	22. Problem Çözme Becerisi*
	23. Sosyal Katılım Becerisi*
	24. Tablo, Grafik Ve Diyagram Çizme Ve Yorumlama Becerisi***
	25. Türkçeyi Doğru, Güzel Ve Etkili Kullanma Becerisi*
	26. Yenilikçi Düşünme Becerisi***
	27. Zaman Ve Kronolojiyi Algılama Becerisi*

Eğitim, bireyin içerisine doğduğu kültürel değerler başta olmak üzere, yetenek, beceri, tutum, estetik duyarlılık ve olumlu davranışlar kazanılmasını içeren bir süreçtir. Bireyin yaşamında eğitim süreci ile meydana gelen değişimin kalıcı hâle gelmesi ve bireyin dünyadaki değişime ayak uydurabilmesi, günümüz eğitim sistemlerinin temel belirleyicileri olarak kabul edilmektedir. Eğitim süreci ile kazanılan beceriler, bireyin yaşam standartlarının gelişmesinin yanı sıra ülkelerin küresel rekabet kapasitelerine ve demokratik gelişimlerine de önemli katkılarda bulunmaktadır. Günümüzün sosyal ve ekonomik koşullarında aktif rol oynayabilecek bireyler yetiştirebilmek, eğitim sistemlerinin uluslararası alanda rekabet edebilirliği ile doğrudan ilişkilendirilmesi, ülkeleri öğrencilerini sorumluluk sahibi, eleştirel düşünebilen, problem çözme ve karar verme becerileri yüksek bireyler olarak hayata hazırlamaya imkân sağlayan bir eğitim modeli arayışına itmektedir (MEB, 2017: 6).

Günümüzde, eğitim sistemlerinden düşünebilen bireyler yetiştirilmesi istenmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için de programda belirtilen temel becerilerin yanı sıra derse ait becerilerin kazandırılması da önem kazanmaktadır. Her öğrencinin ve öğretmenin önemseddiği farklı beceriler vardır. Öğrenciler veya öğretmenler önemsedikleri becerilere ilişkin daha fazla çalışmalar yaparlar. Bireyler bu beceriler arasından bazılarını seçer. Birey bu tercihini yaparken içinde yaşadığı çevreye göre bir sıralama yapmaktadır. Çünkü dünyada yeni

beceriler çıksa da insanların içinde bulunan beceriler değişmeden devam etmektedir.

Alan yazın incelendiğinde sosyal bilgiler dersindeki beceriler ile ilgili çalışmalardan bazıları becerilerin öğrenciler tarafından kazanılma durumları (Demir, 2006) öğretmenler tarafından yapılan etkinlikler ve kullanılma durumu (Çelikkaya, 2011; Çelikkaya, 2012; Mutluer, 2013; Narin, 2010; Taşkıran, Baş ve Bulut, 2016) programdaki belli becerilerin incelemesi (Baykara, 2006; Bulut ve Taşkıran, 2014) şeklinde olup bu çalışmaların hiçbirinde 2017 sosyal bilgiler programındaki becerilere yönelik hiyerarşi çalışmasına ilişkin çalışmalara rastlanmamıştır. Bu araştırmada farklı olarak 8. sınıf öğrencileri ile sosyal bilgiler öğretmenleri sosyal bilgiler programında var olan 27 beceri içinden ilk 5 beceri tercihini sıralamaları, bu becerileri niçin seçtikleri istenmiş olup bu becerilerin öğretim yöntemine ilişkin öneriler daha fazla örneklem grubu alınarak belirlenmiştir. Bu noktada öğretmenlerin ve öğrencilerin sahip oldukları beceri dünyasının profilini çıkarabilmek için onların beceri hiyerarşilerini bilmemiz önem arz etmektedir. Ayrıca bu çalışma ile katılımcıların sosyal bilgiler öğretim programında yer alan beceriler içinde en fazla önem verdikleri beceriler ile en az önem verdikleri becerilerin neler olduğu da tespit edilecektir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada öğrenci ile sosyal bilgiler öğretmenleri sahip oldukları beceri hiyerarşilerini nedenleri ile ortaya koyabilmek için nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde inceleyen, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların açıkça belli olmadığı, değişik kaynaklardan edinilen kanıtların kullanılarak sistemli ve derinlemesine incelendiği görgül bir araştırma desendir (Yin, 1989).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında uygun örnekleme yöntemi ile belirlenen ve gönüllük esasına dayalı olarak Sivas ilinde görev yapan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinden 39 kişi ve ortaokul 8. Sınıf öğrencilerinden 131 kişi örnekleme oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı ve Analizi

Veri toplama aracı olarak Çelikkaya (2016) tarafından öğretmen adaylarına yönelik geliştirilen “Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerlere İlişkin Sıralama Ölçeği” isimli ölçek “Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Becerilere İlişkin Sıralama Ölçeği” olarak öğrenci ve öğretmenlere yönelik uyarlanıp kullanılmıştır. Örneklem dışında tutulan 9 öğrenci ve 2 sosyal bilgiler öğretmeni ile de ön görüşmeler yapılarak soruların anlaşılabilirliği ölçülmüştür. Araştırmada

kullanılan yapılandırılmış görüşme formu açık uçlu 3 sorudan oluşmaktadır. Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla öğrenci ve öğretmenlere aşağıdaki 3 açık uçlu soru sorulmuştur;

1. Sosyal Bilgiler Programında kazandırılması gereken 27 beceriden ilk beş beceriyi seçip 1 ile 5 arasında sıralayınız?

2. **İlk beş** ile numaralandırdığınız becerilerin kazandırılması (öğrenci için kazanılması ifadesi gelecek) sizce niçin önemlidir? Buna ilişkin gerekçelerinizi her bir beceri için örnek vererek açıklayınız.

3. **Siz/öğrencilerinize** ilk beş ile numaralandırdığınız becerileri nasıl kazandırmaya (öğrenci için kazanmaya) çalışırsınız? Buna ilişkin önerilerinizi her bir beceri için örnek vererek açıklayınız.

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi türlerinden tümevarımcı analiz kullanılmıştır. Tümevarımcı analiz kodlama yoluyla verilerin altında yatan kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak amacıyla yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Güvenirlik için her iki araştırmacı tarafından yapılan kodlamalar üzerinde bütün karşılaştırmalarda *görüş birliği* ve *görüş ayrılığı* sayıları tespit edilerek, araştırmanın (iç) güvenilirliği Miles ve Huberman'ın (1994) formülü (yani, Güvenirlik = Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) kullanılarak hesaplanmıştır. Bu araştırmaya özgü olarak gerçekleştirilen güvenilirlik çalışmasında toplamda % 94 oranlarında bir uzlaşma (güvenirlik) sağlanmıştır. Miles ve Huberman'a (1994) göre, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun % 90'a yaklaşması ya da % 90'ı geçmesi durumunda arzu edilen düzeyde bir güvenilirlik sağlanmış olmaktadır. Araştırmacılar tarafından yapılan yorumları desteklemek ve çalışma grubunun bakış açılarını yansıtmak amacıyla doküman metinlerinden alıntılara yer verilmiştir. Yapılan içerik analizinde temalar, ilgili kavramları kapsayacak kadar geniş ve ilgisiz kavramları dışarıda bırakacak kadar dar kapsamda belirlenmeye çalışılmıştır. Bu temalar ve temaları oluşturan alt temaların kendi aralarındaki ilişkisi ile her bir temanın diğerleriyle ilişkisi kontrol edilerek bütünlük sağlanmıştır.

3. BULGULAR

Bulguların sunulmasında, görüşme formunda yer alan soruların sıralaması esas alınmış olup araştırma kapsamında sorulan sorulara verilen cevaplar tablolaştırılarak verileri destekler nitelikte öğretmen öğrencilerin görüşlerine yer verilmiştir. Görüşlerin kime ait olduğu belirtilirken kız öğrenciler için K1,K2,K3,...K70, erkek öğrenciler için E1,E2,E3,...,E61, öğretmenler için Ö1,Ö2,Ö3,...Ö39 kodları kullanılmıştır.

Tablo 2. Öğrenci ve Öğretmenlerin İlk 5 Beceri Hiyerarşisine İlişkin Bulgular

Öğrenciler			Beceri sıralaması	Öğretmen		
f	%	Beceriler		Beceriler	%	f
29	22,13	İletişim	1. Beceri	Araştırma	23,07	9
22	16,79	Karar Verme	2. Beceri	İletişim	15,38	6
14	10,69	Empati	3. Beceri	Eleştirel Düşünme	20,51	8
19	14,50	Problem Çözme	4. Beceri	Problem Çözme	12,82	5
18	13,70	Yenilikçi Düşünme	5. Beceri	Empati	12,82	5

Öğrenciler ile öğretmenlerin “Sosyal Bilgiler Programında kazandırılması gereken 26 beceriden ilk beş beceriyi seçip 1 ile 5 arasında sıralayınız?” sorusuna verdikleri cevaplar incelenmiş ve Tablo 2’de verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde, öğrencilerin ve öğretmenlerin 26 beceri içinden ilk beşe yerleştirdiği becerilerin 3 tanesi aynı (iletişim, empati, problem çözme) iken 2 tanesi farklıdır. **1. sırada** öğretmenler araştırma becerisini (% 23,07) seçerken, öğrenciler ise iletişim becerisini (% 22,13) seçmişlerdir. **2. sırada** öğretmenler iletişim becerisini (% 15,38) seçerken, öğrenciler ise karar verme becerisini (% 16,79) seçmişlerdir. **3. sırada** öğretmenler eleştirel düşünme becerisini % 20,51 ile seçerken, öğrenciler ise empati becerisini % 10,69 ile 3. sırada seçmişlerdir. **4. sırada** öğretmenler (% 12,82) ve öğrenciler (% 14,50) problem seçme becerisini seçmişlerdir. **5. sırada** ise öğretmenler empati becerisini (% 12,82) ile öğrenciler ise yenilikçi düşünme becerisini (% 13,70) seçmişlerdir.

Tablo 3. Becerilerin Öğretmen tercihlerine Göre İlk Beşe Girme Durumuna İlişkin Bulgular

Beceriler	1.Beceri	2. Beceri	3. Beceri	4. Beceri	5. Beceri	Toplam (f)
Araştırma Becerisi	9	3	5	5	1	23
Çevre Okuryazarlığı Becerisi	-	-	-	2	-	2
Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi	1	2	2	-	-	5
Dijital Okuryazarlık Becerisi	-	1	-	2	-	3
Eleştirel Düşünme Becerisi	7	5	8	3	1	24
Empati Becerisi	6	5	4	1	5	21
Finansal Okuryazarlık Becerisi	-	-	-	-	-	-
Girişimcilik Becerisi	-	4	1	1	4	10
Gözlem Becerisi	-	1	-	-	-	1
Harita Okuryazarlığı Becerisi	-	1	-	2	1	4
Hukuk Okuryazarlığı Becerisi	-	-	-	-	-	-
İletişim Becerisi	8	6	4	1	6	25
İşbirliği Becerisi	-	3	-	4	-	7
Kalıp Yargı ve Ön Yargıyı Fark Etme Becerisi	1	1	1	1	-	4
Kanıt Kullanma Becerisi	-	-	-	-	-	-
Karar Verme Becerisi	-	2	1	2	3	8
Konum Analizi Becerisi	-	-	-	-	-	-
Medya Okuryazarlığı Becerisi	-	-	-	2	1	3
Mekân Algılama Becerisi	-	-	-	-	-	-
Öz Denetim Becerisi	3	-	3	1	1	8
Politik Okuryazarlık Becerisi	-	-	-	-	1	1
Problem Çözme Becerisi	1	3	4	5	4	17
Sosyal Katılım Becerisi	-	-	2	2	4	8
Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama Becerisi	-	-	1	-	1	2
Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisi	2	2	2	1	4	11
Yenilikçi Düşünme Becerisi	1	-	-	1	1	3
Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi	-	-	1	3	1	5

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin programda var olan becerileri sıralamaya koyduklarında ilk beşe giren becerilerin frekansları verilmiştir. **Birinci** sırada 10 beceriye yer verilmiş olup birinci sırada gelen becerilerin başında araştırma (9) becerisi ardından ise iletişim (8) ve eleştirel düşünme (7) becerilerinin öne çıktığı görülmektedir. **İkinci** sırada 14 beceriye yer verilmiş olup ikinci sırada kazandırılması gerektiği düşünülen becerilerin başında iletişim (6) ardından empati (5) ve eleştirel düşünme (5) becerisinin öne çıktığı görülmektedir. **Üçüncü** sırada 14 beceriye yer verilmiş olup üçüncü sırada kazandırılması gerektiği düşünülen becerilerin başında eleştirel düşünme (8), empati, iletişim ve problem çözme (4) becerilerinin öne çıktığı görülmektedir. **Dördüncü** sırada 18 beceriye yer verilmiş olup dördüncü sırada kazandırılması gerektiği düşünülen becerilerin başında problem çözme ve araştırma (5), işbirliği (4) becerilerinin öne çıktığı görülmektedir. **Beşinci** sırada 16 beceriye yer verilmiş olup beşinci sırada kazandırılması gerektiği düşünülen becerilerin başında iletişim (6), empati (5) ve girişimcilik, problem çözme, sosyal katılım ve Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma (4) becerilerinin öne çıktığı bir sıralamanın olduğu görülmektedir. Finansal okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, kanıt kullanma, konum analizi, mekân algılama becerileri hiç tercih edilmezken gözlem, politik okuryazarlık becerileri sadece bir sıralamada tercih edilmiştir. Toplamda en fazla tercih edilen beceriler karar verme (88) becerisi başta olmak üzere ardından empati (75) ve iletişim (72) becerileri gelmektedir.

Tablo 4. Becerilerin Öğrencilerin Tercihlerine Göre İlk Beşe Girme Durumuna İlişkin Bulgular

Beceriler	1. Beceri	2. Beceri	3. Beceri	4. Beceri	5. Beceri	Toplam (f)
Araştırma Becerisi	20	6	10	4	7	47
Çevre Okuryazarlığı Becerisi	-	2	1	2	3	8
Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi	2	-	1	1	-	4
Dijital Okuryazarlık Becerisi	2	2	2	-	-	6
Eleştirel Düşünme Becerisi	9	3	2	5	3	22
Empati Becerisi	28	17	14	6	10	75
Finansal Okuryazarlık Becerisi	-	1	-	1	-	2
Girişimcilik Becerisi	1	7	2	8	2	20
Gözlem Becerisi	1	8	9	9	7	34
Harita Okuryazarlığı Becerisi	1	1	-	-	1	3
Hukuk Okuryazarlığı Becerisi	1	-	2	-	-	-
İletişim Becerisi	29	20	12	1	10	72
İşbirliği Becerisi	1	8	6	7	11	33
Kalıp Yargı ve Ön Yargıyı Fark Etme Becerisi	4	3	3	3	-	13
Kanıt Kullanma Becerisi	5	6	4	7	4	26
Karar Verme Becerisi	8	22	16	25	17	88
Konum Analizi Becerisi	-	-	2	1	-	3
Medya Okuryazarlığı Becerisi	-	-	3	-	1	4
Mekân Algılama Becerisi	-	-	2	1	1	4
Öz Denetim Becerisi	1	-	4	4	3	12
Politik Okuryazarlık Becerisi	2	1	1	-	-	4
Problem Çözme Becerisi	6	6	11	19	15	57

Sosyal Katılım Becerisi	2	3	7	3	8	23
Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama Becerisi	-	-	3	5	-	8
Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisi	5	5	5	7	8	30
Yenilikçi Düşünme Becerisi	1	8	6	10	18	43
Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi	2	2	3	2	2	11

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin programda var olan becerileri sıralamaya koyduklarında ilk beşe giren becerilerin frekansları verilmiştir. **Birinci** sırada 21 beceriye yer verilmiş olup birinci sırada *gelen* becerilerin başında iletişim (29) becerisinin olduğu belirlenmiştir. Bu becerinin ardından empati (28) ve araştırma (20) becerilerinin öne çıktığı görülmektedir. **İkinci** sırada 20 beceriye yer verilmiş olup ikinci sırada kazandırılması gerektiği düşünülen becerilere bakıldığında ise karar verme (22), iletişim (20) ve empati (17) becerisinin öne çıktığı görülmektedir. **Üçüncü** sırada 25 beceriye yer verilmiş ve üçüncü sırada karar verme (16), empati (15) ve iletişim (12) becerileri şeklinde ve **dördüncü** sırada 22 beceriye yer verilmiş olup dördüncü sırada ise karar verme (25), problem çözme (19) ve yenilikçi düşünme (10) becerilerinin öne çıktığı görülmektedir. **Beşinci** sırada 20 beceriye yer verilmiş olup beşinci sırada karar verme (17), yenilikçi düşünme (18) ve problem çözme (15) becerilerinin öne çıktığı bir sıralamanın olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Becerilerin Niçin Kazandırılması Gerektiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Sıra No/Beceri	Gerekçe	f
1. Araştırma	Bilgi edinmek için	6
	Doğru ve gerçeğe ulaşmak için	2
	Çocukların kendi eksikliklerini tamamlaması için	1
2. İletişim	Öğrencilerin kendilerini ifade etmeleri için	3
	İnsanlar arası anlaşmanın sağlanması için	1
	Toplumsal sorunların olmaması için	1
	Toplumsal yaşamın devamı için	1
3. Eleştirel Düşünme	Kişilerin farklı bakış açısı kazanmaları için	5
	Kalıp yargıların azaltılması için	1
	Açık fikirli kişilerin yetişmesi için	1
	Kişilerin karşılaştığı sorunları aşmaları için	1
4. Problem Çözme	Hayatta karşılaşılan sorunların üstesinden gelmek için	5
5. Empati	Toplumun devamını sağlamak için	3
	Toplumdaki bireyleri anlamak için	2

Öğretmenlerin ve öğrencilerin “İlk beş ile numaralandırdığınız becerilerin kazandırılması sizce niçin önemlidir? Buna ilişkin gerekçelerinizi her bir beceri için örnek vererek açıklayınız.” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 5 ve 6’da verilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin **araştırma** becerisini bilgi edinmek (6), doğru ve gerçeğe ulaşmak (2) ve çocukların kendi eksikliklerini tamamlaması (1) için; **iletişim** becerisini öğrencilerin kendilerini ifade etmeleri (3), insanlar arası anlaşmanın sağlanması toplumsal sorunların olmaması için ve toplumsal yaşamın devamı (1) için; **eleştirel düşünme** becerisini kişilerin farklı bakış açısı kazanmaları (5), kalıp yargıların azaltılması, açık fikirli kişilerin yetişmesi ve kişilerin karşılaştığı sorunları aşmaları (1) için; **problem çözme** becerisini hayatta karşılaşılan sorunların üstesinden gelmek (5) için; **empati**

becerisinin toplumun devamını sağlamak (3) ve toplumdaki bireyleri anlamak (2) için öncelikle kazandırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Araştırma becerisinin;

Bilgi edinmek için kazandırılması gerektiğini belirten Ö8 bu durumu “*Bilgiyi edinme, bilgiye ulaşma yolunu bilme demektir. Bu beceriyi edinen kişi her konumda bilgiye ulaşabilir.*” şeklinde,

Doğru ve gerçeğe ulaşmak için kazandırılması gerektiğini belirten Ö13 bu durumu “*... Merak etmek bir insanın öğrenmeye istekli oluşunu gösterir. Günümüzdeki icatlar, buluşlar, teknolojik gelişmeler araştırmalar sonucunda oluşmuştur. Doğruya ve gerçeğe ulaşmak için araştırma becerisini kullanmak gerekir.*” Ö16 ise; “*Araştırma mevcut bir durumu veya henüz tartışılmamış bir durumda gerçeği ve doğruyu ortaya çıkarıp, duruma açıklık getirmek amacıyla yapılır.*” şeklinde,

Çocukların kendi eksikliklerini tamamlaması için kazandırılması gerektiğini belirten Ö14 bu durumu “*...çocukla birebir merak edilen ya da ülkenin genel problemi olan bir konuyu birliktelik araştırmakla olacaktır. Şu konuyu araştır gel demeden önce araştırma nedir nasıl yapılır öğretilmeli ve bu becerinin gelişmesine ekstra önem verilmelidir keza bu beceriyi nasıl kullanacağını öğrenen bir çocuk diğer tüm bilinmezlikleri ve eksiklerini tamamlayarak kendine yeter hale gelmeyi öğrenecektir.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

İletişim becerisinin;

Öğrencilerin kendilerini ifade etmeleri için kazandırılması gerektiğini belirten Ö1 “*Konuşamayan, kendini ifade edemeyen öğrenciler hayatları boyunca zorlanırlar. Gelecekte kendini ifade edebilen kişiler için kazandırılması gerekir.*”, Ö12 ise “*Günümüzde kendini doğru ifade edebilen bireylere ne kadar çok ihtiyaç olduğu düşünüldüğünde iletişimin ne kadar önemli olduğu görülmektedir.*” şeklinde,

İnsanlararası anlaşmanın sağlanması için kazandırılması gerektiğini belirten Ö9 “*İnsanlararası anlaşmanın önemli yolu iletişimden geçer. ‘Sen ne kadar anlattıysan anlat, senin anlatacağın karşındakinin anlayacağı kadardır.’ sözü bize iletişimin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir*” şeklinde,

Toplumsal sorunların olmaması için kazandırılması gerektiğini belirten Ö7 “*Toplumsal her kesiminde iletişim önemlidir. Bu becerinin doğru ve etkili bir şekilde kullanılmasıyla toplumsal sorunların önüne geçilecektir.*” şeklinde,

Toplumsal yaşamın devamı için kazandırılması gerektiğini belirten Ö15 “*İnsan sosyal bir canlıdır. Yani diğer insanlarla beraber ve iletişim halinde yaşamak zorundadır. İnsan iletişim sayesinde toplumda yaşamaya devam eder.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Eleştirel Düşünme becerisinin;

Kişilerin farklı bakış açısı kazanmaları için kazandırılması gerektiğini belirten Ö19 “*Bu beceri kişiye üç boyutlu bakış açısını kazandırır. Birincisi kişileri ve olayları objektif olarak değerlendirme ve eksiklikleri ifade edebilme, ikincisi kendisinin düşüncelerini objektif değerlendirebilme ve üçüncüsü, olayların olumlu yanlarını fark edip takdir edebilme durumudur. Bu üç bakış açısını edinen birey olayları yansız fark edebilir ve değerlendirebilir.*” şeklinde,

Kalıp yargıların azaltılması için kazandırılması gerektiğini belirten Ö2 “*Kalıp yargıların fazlaca olduğu ülke geneline eleştirel düşünme becerisinin az ve işlevsel olmadığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Kalıp yargılarla yetişen bir nesil yerine eleştirebilen bir neslin yetişmesi gerekmektedir.*” şeklinde,

Açık fikirli kişilerin yetişmesi için kazandırılması gerektiğini belirten Ö1 “*Açık fikirli, yenilikçi ve tek kalıp düşünmeyen bir neslin yetişmesi için bu beceri önemlidir.*” şeklinde,

Kişilerin karşılaştığı sorunları aşmaları için kazandırılması gerektiğini belirten Ö7 “*Bireyin hayat boyu ihtiyacı olan bir düşünme şeklidir. Kişi yaşamı boyunca karşılaştığı olayları ve problemleri akıl yürüterek, çeşitli açılardan düşünerek ve değerlendirerek aşmaya çalışması için bu beceriyi edinmesi gerekir.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Problem Çözme becerisinin;

Hayatta karşılaşılan sorunların üstesinden gelmek için kazandırılması gerektiğini belirten Ö7 “*Erken yaşlardan itibaren bu beceriye sahip olmak bize birçok alanda yardımcı olur. Sorunların üstesinden daha kolay gelebilir ve sorunlara çözüm üretebiliriz.*”, Ö13 ise, “*Öğrenci okul hayatında olsun okuldan sonraki yaşamında olsun sürekli sorunlarla karşılaşacaktır. Bu becerinin kazanmasıyla çocuk bir sorunla karşılaştığı zaman başkalarına muhtaç olmaksızın kendisi çözebilecek ve insanlara faydalı olabilecektir.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Empati becerisinin;

Toplumun devamını sağlamak için kazandırılması gerektiğini belirten Ö14 “*Yine teoride çok bilenen uygulamada olmayan bir beceridir. Bu beceriyle çözüm odaklı bireyler yetişecek ve bu bireyler sayesinde toplumun devamı sağlanacaktır. Empati yapabilen bir insan aynı zamanda toplumun devamını getirerek ülkesine hizmet eder.*” şeklinde,

Toplumdaki bireyleri anlamak için kazandırılması gerektiğini belirten Ö3 “*Toplumsal kültüre ait olan bireylerin toplumu anlamak için bu beceriye sahip olmaları gerekmektedir.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Tablo 6. Becerilerin Niçin Kazandırılması Gerektiğine İlişkin Öğrencilerin Görüşleri

Sıra no/Beceri	Gerekçe	f
1. İletişim	İnsanları kolay anlaşabilmesi için	13
	Toplumsal birlikteliğin devamı için	6
	İnsan olmanın gereği olduğu için	6
	Toplumsal huzurun sağlanması için	3
	Başarılı olmak için	1
2. Karar Verme	Sorumluluk bilinci kazanmak için	11
	Özgüven duygusunu kaybetmemek için	5
	Doğru ve yanlış anlamak için	5
	İnsan olmanın gereği olduğu için	1
3. Empati	Toplumdaki bireylerin birbirini anlaması için	12
	Toplumun devamını sağlamak için	2
4. Problem Çözme	Hayatta karşılaşılan sorunların üstesinden gelmek için	14
	İnsanlara yardım etmek için	4
	Toplumsal kişilik kazanmak için	1
5. Yenilikçi Düşünme	Farklı kişilik özellikleri kazanmak için	9
	Toplumun kendini geliştirmesi için	6
	Sorunları kolay çözmek için	3

Tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin **iletişim** becerisinin insanları kolay anlaşabilmesi (13), toplumsal birlikteliğin devamı (6), insan olmanın gereği olduğu (6), toplumsal huzurun sağlanması (3) ve başarılı olmak (1) için; **karar verme** becerisinin sorumluluk bilinci kazanmak (11), özgüven duygusunu kaybetmemek (5), doğru ve yanlış anlamak (5) ve insan olmanın gereği olduğu (1) için; **empati** becerisinin toplumdaki bireylerin birbirini anlaması (12) ve toplumun devamını sağlamak (2) için; **problem çözme** becerisinin hayatta karşılaşılan sorunların üstesinden gelmek (14), insanlara yardım etmek (4) ve toplumsal kişilik kazanmak (1) için; **yenilikçi düşünme** becerisinin farklı kişilik özellikleri kazanmak (9), toplumun kendini geliştirmesi (6) ve sorunları kolay çözmek (3) için öncelikle kazandırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

İletişim becerisinin;

İnsanların kolay anlaşabilmesi için kazandırılması gerektiğini belirten E1 “*İnsan sosyal bir varlıktır. İnsanlar birbirleri ile iletişim halinde olur ve iletişim sayesinde daha kolay anlaşmış olurlar.*”, K2 ise bu durumu “*Kişiler birbirleri ile iletişim kuramadığı için birbirlerini anlamıyorlar. Birbirlerini anlamaları için iletişim becerisine sahip olmaları gerekir.*” şeklinde,

Toplumsal birlikteliğin devamı için kazandırılması gerektiğini belirten E5 “*İletişim toplumumuz ve bizim için önemlidir. Çünkü iletişim sayesinde arkadaşlarımızla ve tanıdıklarımızla birlikteliğimiz güçlenir ve toplumsal birlikteliğimiz devam eder.*”, derken K18 ise “*İnsanlar arası etkileşimi arttıran iletişim toplumsal birlikteliği de arttırır.*”, şeklinde,

İnsan olmanın gereği olduğu için kazandırılması gerektiğini belirten K42 “*İletişim becerisini kazanmamız lazımdır çünkü insan konuşan iletişim içinde olan bir varlıktır.*”,

derken E9 “ *İnsan olmanın gereği herkes başkaları ile iletişim halindedir. İletişim insanlığın doğasında vardır.*”, şeklinde,

Toplumsal huzurun sağlanması için kazandırılması gerektiğini belirten E2 “*İletişim becerisi benim için önemlidir. Çünkü iletişim kuramayan bir kişi zorbalığa yönelir kimseyle anlaşılamaz bu da toplumsal huzurun kaçmasına sebep olur.*”, K3 ise “ *Benim için önemli olmasını sebebi öğrenciler arasında çoğu zaman olumlu değil olumsuz yönde olması ve bu da beraberinde huzurun bozulmasına sebep olmasıdır.*”,

Başarılı olmak için kazandırılması gerektiğini belirten K53 “*Bir kişinin okulunda ve hayatın da başarılı olabilmesi için iletişim önemlidir.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Karar verme becerisinin;

Sorumluluk bilinci kazanmak için kazandırılması gerektiğini belirten K42 “*Kişi kendi kararlarını kendi vermeli ve böylece sorumluluk bilinci kazanmış olurlar.*” E19 ise “*Herhangi bir konuda kendi kendime kesin bir şekilde verebiliyorum bu sayede ne yapacağımı biliyor ve yaptıklarımın sorumluluğunu alıyorum.*” şeklinde,

Özgüven duygusunu kaybetmemek için kazandırılması gerektiğini belirten K29 “*İnsan karar verme becerisine sahip olamaz ve ileride karar veremezse özgüveni kalmaz onu kaybeder.*” şeklinde,

Doğru ve yanlış anlamak için kazandırılması gerektiğini belirten K48 “ *Doğru veya yanlış olan etkenleri anlayabilmemiz için bu becerinin kazandırılması çok önemlidir.*” şeklinde,

İnsan olmanın gereği olduğu için kazandırılması gerektiğini belirten E26 “*İnsan olmanın gereği olarak insanlar karar verme becerisine sahip olmalıdır. Bu beceriye sahip olmayıp önümüze çıkan konularda karar veremezsek hiçbir şey kalmaz geriye.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Empati becerisinin;

Toplumdaki bireylerin birbirini anlaması için kazandırılması gerektiğini belirten K3 “*İnsanlar karşısındakinin ne hissettiğini çoğu zaman düşünmüyor ve toplumdaki kişileri anlamıyor. Toplumdaki kişilerin birbirini anlamaları için empatinin öğrenilmesi gerekmektedir.*”, E11 ise, “*Empati kurarak toplumdaki kişilerle daha iyi anlaşılabilir ve olan sorunlarda empati kurarak aşabiliriz.*” şeklinde,

Toplumun devamını sağlamak için kazandırılması gerektiğini belirten K5 “*Bu beceri sayesinde çocuklar ve insanlar daha iyi bir iletişim kurma evresine geçerek toplumun devamını sağlarlar.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Problem Çözme becerisinin;

Hayatta karşılaşılan sorunların üstesinden gelmek için kazandırılması gerektiğini belirten E50 “*Problem çözme becerisinden yoksun olan kişiler verdiği kararlar karşısında her türlü probleme teslim olurlar ve sorunların üstesinden gelemezler.*”, K24 ise “*Hayatta karşılaştığımız sorunların üstesinden gelerek bu sorunlara çözüm üretmemizi sağlar.*” şeklinde,

İnsanlara yardım etmek için kazandırılması gerektiğini belirten K8 “*Problem çözme becerisi ile karşılaştığımız problemleri çözerek insanlara bu sayede yardım edebiliriz.*” şeklinde,

Toplumsal kişilik kazanmak için kazandırılması gerektiğini belirten K29 “*İnsan birçok problemle karşılaşır. Bu problemleri çözemezse içedönük ve toplum tarafından dışlanmış bir kişiliğe sahip olur. Topluma dönük bir birey için bu beceriyi kazanması gerekir.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Yenilikçi Düşünme becerisinin;

Farklı kişilik özellikleri kazanmak için kazandırılması gerektiğini belirten K37 “*Kendisine verilen projeleri vb. ödevleri hayal dünyasını dışa yansıtarak yapar. Farklı kaynaklardan yararlanarak, yeni şeyler öğrenerek bunu projelerine yansıtır. Bu sayede kişi farklı fikirler edinir ve bu fikirleri kişilik haline getirir.*” şeklinde,

Toplumun kendini geliştirmesi için kazandırılması gerektiğini belirten E8 “*Gelişmekte olan bir ülkeyiz ve bunun için yeni fikirlere ihtiyacımız var.*”, E13 “*Yenilikçi düşünmede toplum var olanları yenilemek yerine yeni şeyler üreterek kendisini geliştirmelidir.*” şeklinde,

Sorunları kolay çözmek için kazandırılması gerektiğini belirten E49 “*Köşeye sıkıştığında kendini oradan kurtarmak için yeni yöntemler bulmalı ve denemelidir.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Tablo 7. Çocukların Becerileri Kimden Nasıl Kazanması Gerektiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Sıra no/Beceri	Kimden	f	Yöntem	f
1. Araştırma	Öğretmen	6	Uygulama	6
	Aile	2	Model olma	2
	Eğitim Uzmanı	1	Ödevlendirme	1
2. İletişim	Aile	4	Uygulama (Etkinlik)	3
	Öğretmen	2	Model olma	3
3. Eleştirel Düşünme	Aile	6	Uygulama	5
	Öğretmen	2	Örnek olay	3
4. Problem Çözme	Öğretmen	3	Uygulama	5
	Aile	2		
5. Empati	Aile	4	Uygulama	2
	Öğretmen	1	Nasihat	2
			Örnek olay	1

Öğretmenlerin “Çocuklara ilk beş ile numaralandırdığınız becerileri nasıl kazandırmaya çalışırsınız? Buna ilişkin önerilerinizi her bir beceri için örnek vererek açıklayınız.” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 7’de verilmiştir. Tablo 7 incelendiğinde; becerilerin kazandırılması

sürecinde **Araştırma becerisinin** en çok öğretmenden (6), sonra aile (2) ve eğitim uzmanından (1) kazanması gerektiğini ifade ederken yöntem olarak ise uygulama (6), model olma (2) ve ödevlendirme (1); **İletişim** becerisinin en çok aileden (4) sonra öğretmenden (2) kazanması gerektiğini yöntem olarak ise uygulama(etkinlik) (3), model olma (3); **Eleştirel düşünme** becerisinin en çok aile (6) daha sonra öğretmenden (2) kazanılması gerektiği yöntem konusunda ise uygulama (5) ve örnek olay (3); **Problem çözme** becerisinin en çok öğretmenden (3) sonra ise aileden (2) kazanılması gerektiği yöntem olarak uygulama (5) yapılması; **empati** becerisinin en çok aileden (4) sonra öğretmenden (1) kazanılması gerektiği yöntemde ise uygulama (2), nasihat (2) ve örnek olay (1) gibi yöntemlerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Araştırma becerisinin;

Uygulama yöntemi ile kazandırılması gerektiğini ifade eden Ö13 bu durumu “*Öğretmen her bilgi yerine bir problem durumunu fark ettirebilir, bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak çözmelerini isteyebilir.*” derken Ö14 ise “*Araştırma becerisi teori ile değil uygulama ile öğretilmelidir. Öğretmen sınıfları gruplara ayırarak her gruba bir konu verip bilimsel araştırma basamaklarıyla çözmelerini isteyebilir.*” şeklinde,

Model olma ile kazandırılması gerektiğini ifade eden Ö3 bu durumu “*Öğretmeninden ders konuları işlenirken bu beceri kazanılabilir. Örneğin öğretmen bilgiyi aktarmak yerine, öğrenciye bilgiyi edinme yollarını göstermelidir.*” şeklinde,

Ödevlendirme ile kazandırılması gerektiğini ifade eden Ö29 bu durumu “*Bilinçli bir çevre, uygun telkinler ile araştırma becerisi kazanmada etkilidir. Örnek: Eskiden oynanan çocuk oyunlarını anlatan kitapları öğretmenin isteği üzerine araştırılması.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

İletişim becerisinin;

Uygulama yöntemi ile kazandırılması gerektiğini ifade eden Ö20 “*Öğretmen ve aile işbirliği sayesinde çocuklara okulda yapılacak etkinlikler ile bu beceri kazandırılabilir.*” derken Ö15 ise “*İlgili derslerde iletişim konusunda öğrencilere yaptırılacak etkinlikler ve öğrenciler arasındaki iletişimin sıkı takibi bu konuya katkı sağlayacaktır.*” şeklinde,

Model olma ile kazandırılması gerektiğini ifade eden Ö12 bu durumu “*Ailede kendisine iyi iletişim kurabileceği bir model bulursa bunu önce okul hayatında daha sonra ise bütün yaşamında uygular.*” derken Ö7 ise “*Aralarındaki iletişimi yüksek olan kişilerin bulunduğu bir ailede yetişen çocuk çevresindeki insanlarla daha etkili bir iletişim kurar.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Eleştirel Düşünme becerisinin;

Uygulama yöntemi ile kazandırılması gerektiğini ifade eden Ö23 ise *Öğretmen sık sık sınıfta münazara, beyin fırtınası gibi teknikler kullanarak, öğrenciye birçok farklı fikrin*

olduğunu göstererek eleştirel düşünmesini geliştirmelidir.” şeklinde,

Örnek olay ile kazandırılması gerektiğini ifade eden Ö19 bu durumu *“Bu beceri öncelikle aile yaşantı içinde olayları değerlendirme sırasında verilmelidir. Çocuğun yanlış yaptığı kendisine anlatılmalı ve doğruyu bulması istenmelidir.”* cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Problem Çözme becerisinin;

Uygulama yöntemi ile kazandırılması gerektiğini ifade eden derken Ö7 bu durumu *“Aile de kazanması gerekir. Çocuğun kendi sorunlarına kendi çözüm üretebilmelidir. Bu yüzden evde ve okulda çocuğun her problemi çözmek yerine asıl o problemi nasıl çözeceği gösterilmelidir.”* derken Ö13 ise *“Öğretmen çevresinde ya da okulda işlenen bir konuyla ilgili bir problem durumu fark ettirilebilir, bunu bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak çözmelerini isteyebilir.”* cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Empati becerisinin;

Nasihat ile kazandırılması gerektiğini ifade eden derken Ö4 bu durumu *“Çocuk aile tarafından başka insanlar ve canlılar hakkında empati kazanma becerisini sağlamaya yönelik konuşmalar yapılmalı yoksa sadece kendini düşünen başka hiç kimseyi gözü görmeyen bir nesil yetişir.”* şeklinde,

Uygulama yöntemi ile kazandırılması gerektiğini ifade eden Ö14 bu durumu *“En doğru yol dramadır. Sokakta, okulda ya da başka bir yerde gözleri görmeyen bir insanın neler yaşayacağını drama yaptırabilir ve bu şekilde empati becerisi kazandırılabilir.”* şeklinde,

Örnek olay yöntemi ile kazandırılması gerektiğini ifade eden Ö15 bu durumu *“Engelli bir öğrencinin neler yaşadığına yönelik bir olay anlatılarak buna yönelik siz bu öğrencinin yerinde olsaydınız neler hissederdiniz? şeklinde yapılabilir.”* cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin **“Birey olarak** ilk beş ile numaralandırdığınız becerileri kimden, nasıl kazandınız? Buna ilişkin önerilerinizi seçtiğiniz her bir beceri için örnek vererek açıklayınız.” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 8’de verilmiştir. Tablo 8 incelendiğinde; becerilerin kazandırılması sürecinde öğrenciler, **İletişim** becerisini en çok öğretmenden (14), daha sonrasında ise aileden (10) ve çevreden (5) kazanırken yöntem olarak ise model olma (21) ve uygulama (8); **karar verme** becerisini en çok aileden (18) sonrasında ise öğretmenden (2) ve çevreden (2) yöntemde ise en çok model olma (14), uygulama (6) ve örnek olay (2); **empati** becerisini en çok arkadaşlarından (5), sonrasında ise öğretmen ile aile (4) ve çevreden (1) yöntem olarak ise model olma (11) ve uygulama (3); **problem çözme** becerisini en çok aileden (9), sonrasında ise öğretmen (6), arkadaş (2), Atatürk (1) ve çevreden (1) yöntem olarak ise model olma (12), uygulama (5) ve örnek olay (2); **yenilikçi, düşünme** becerisini en çok aileden (9) sonrasında ise

öğretmenden (8) ve arkadaşlarından (1) kazandıklarını ifade ederken yöntem olarak ise model olma (14) ve uygulama (4) gibi yöntemler ön plana çıkmaktadır.

Tablo 8. Birey Olarak Becerileri Kimden Nasıl Kazanmaları Gerektiğine İlişkin Öğrencilerin Görüşleri

Sıra no/Beceri	Kimden	f	Yöntem	f
1. İletişim	Öğretmen	14	Model olma	21
	Aile	10	Uygulama	8
	Çevre	5		
2. Karar Verme	Aile	18	Model	14
	Öğretmen	2	Uygulama	6
	Çevre	2	Örnek Olay	2
3. Empati	Arkadaş	5		11
	Aile	4	Model olma	
	Öğretmen	4	Uygulama	3
	Çevre	1		
4. Problem Çözme	Aile	9		
	Öğretmen	6	Model Olma	12
	Arkadaş	2	Uygulama	5
	Atatürk	1	Örnek Olay	2
5. Yenilikçi Düşünme	Çevre	1		
	Aile	9	Model Olma	14
	Öğretmen	8	Uygulama	4
	Arkadaş	1		

İletişim becerisinin;

Model olma ile kazandırılması gerektiğini ifade eden K3 bu durumu “Öğretmenlerimden öğrendim. Çünkü onlar farklı sınıflarda farklı sorunları çözüp, bizimle sürekli iletişim halinde olduklarından dolayı öğrendim.” derken K9 ise “Çevremdeki kişilerden. Çevremdeki kişilerin iletişimleri güçlü olduklarından nerede nasıl konuşması gerektiğini bildikleri için onları örnek alıyorum.”, E1 ise “Ailemden özellikle babamdan kazandım. Babam nerede nasıl konuşması gerektiğini iyi bilir.”, şeklinde,

Uygulama yöntemi ile kazandırılması gerektiğini ifade eden K48 bu durumu “Ailemden kazandım özellikle annemden. Annem bir yere gittiğimde başkaları ile nasıl iletişime geçeceğimi uygulayarak bana gösterdi.” derken, E22 ise “Sosyal Bilgiler Öğretmenimden öğrendim. Sınıf içinde nasıl iletişim içerisinde olacağımızı bize drama gibi etkinlikler düzenleyerek öğretti.” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Karar verme becerisinin;

Model olma ile kazandırılması gerektiğini ifade eden E15 bu durumu “Annemden kazandım. Annem önemli konularda nasıl karar verdiğini, tercihlerini neye göre, nasıl yaptığını görerek öğrendim.” derken K61 ise “Öğretmenimden kazandım. Öğretmenim karşılaştığı sorunlarda verdiği kararların sorumluluklarını bilerek konuları çözerdi.”, şeklinde,

Uygulama yöntemi ile kazandırılması gerektiğini ifade eden E22 bu durumu “*Annemden kazandım. Bana alınması gereken ihtiyaçlarımda hangilerinin öncelikli olduğunu hangilerinin daha sonra giderileceği gibi konularda seçmem gerektiğini söylediğinde öğrendim.*” derken K11 ise “*Babamdan kazandım. Babam benimle ilgili konularda tercihleri gösterip bunlar hakkında karar vermemi isteyerek karar verme becerisini kazandırdı.*” şeklinde,

Örnek olay ile kazandırılması gerektiğini ifade eden K53 bu durumu “*Öğretmenimden kazandım. Sınıfa getirdiği bir olay hakkındaki kişilerin kararlarının hayatlarını nasıl etkilediği hikâyeyi okuyunca karar verme becerisini öğrendim.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Empati becerisinin;

Model olma ile kazandırılması gerektiğini ifade eden K3 bu durumu “*Psikolojik Danışma Öğretmenimden öğrendim. Çünkü onlar insanların neler hissettiklerini, sorunlarına çözüm ve öneriler getirdikleri için ondan öğrendim.*” derken E39 ise “*Ailemden öğrendim. Çünkü onlar kendilerini benim yerime koyarak benim nasıl hissettiğimi gösterdiklerinde öğrendim.*”, şeklinde,

Uygulama yöntemi ile kazandırılması gerektiğini ifade eden K5 bu durumu “*Öğretmenimden öğrendim. Öğretmenim sınıfta bir arkadaşımızın başına bir olay geldiğinde onun neler hissedebileceğini bizi onun yerine koyarak yaptırdığı etkinlikte öğrendim.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Problem Çözme becerisinin;

Model olma ile kazandırılması gerektiğini ifade eden E5 bu durumu “*Babamdan kazandım. Babam karşılaştığı problemler karşısında o problemi nasıl çözdüğünü görerek onun gibi davranarak öğrendim.*” derken K53 ise “*Atatürk’ten öğrendim. O karşılaştığı problemlere nasıl çözüm bulduğunu asla pes etmediğinde öğrendim.*”, şeklinde,

Uygulama yöntemi ile kazandırılması gerektiğini ifade eden E3 “*Öğretmenimden kazandım. Öğretmenim sınıfa bir sorun getirerek bunu çözmemizi isteğinde öğrendim.*”, şeklinde,

Örnek olay ile kazandırılması gerektiğini ifade eden K24 “*Annemden kazandım. Annemin internetten getirdiği bir sorunu bize okuyup anlattı. Bu sorun karşısında ben farklı bir çözüm yolu bulunca öğrendiğimi fark ettim.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

Yenilikçi Düşünme becerisinin;

Model olma ile kazandırılması gerektiğini ifade eden K37 bu durumu “*Sosyal Bilgiler Öğretmenimden kazandım. Onun izinden giderek onun gibi yenilikçi olmaya ve yeni fikirler oluşturmaya başladığımda kazandım.*”, derken E30 ise “*Arkadaşımdan öğrendim. Arkadaşım herhangi bir konuda bile yeni düşünceler üretince bende onun gibi olmaya çalıştım.*”,

Uygulama yöntemi ile kazandırılması gerektiğini ifade eden K24 “*Öğretmenimden kazandım. Öğretmenim derste yaptığı etkinlikte yeni fikirleri ortaya çıkarmak için yaptığı münazara sonucunda kazandım.*” cümleleri ile ifade etmişlerdir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

2017 Sosyal Bilgiler Programı’nda var olan becerilerden hangilerini, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerde ve öğrencilerin kendilerinde görmek istedikleri becerilere ilişkin önem sırasının incelendiği araştırmada beceri hiyerarşisinin ölçülmesi amacıyla beceri sıralama yöntemi kullanıldığı için bir dizi beceri, önemine göre sıraya konulmuş ve beceriler arasında bir öncelik-sonralık ilişkisi söz konusu olmuştur. Söz konusu bu durumda, bir becerinin sıra olarak daha sonlarda yer alması, onun önemli olmadığı anlamına gelmemekte aksine diğer becerilere göre daha sonlarda tercih edildiği anlamına gelmektedir.

Toplamda ilk beş sıralamada en çok yer alan becerilere bakıldığında öğrenciler ile öğretmenlerin ilk beşte sıraladıkları becerilerin üçü (iletişim, empati, problem çözme) aynı olup bunlardan problem çözme becerisi her iki grupta da 4. sırada yer alıp diğerleri sıralama açısından farklılık göstermektedirler. İletişim ve problem çözme becerileri öğrenciler tarafından daha yüksek bir oranda sıralamaya dahil edilmişken empati becerisi ise öğretmenler tarafından daha yüksek bir oranda sıralamaya dahil edilmiştir. Öğrenciler öğretmenlerden farklı olarak karar verme ve yenilikçi düşünme becerilerini sıralamaya dâhil etmişken öğretmenler öğrencilerden farklı olarak araştırma ve eleştirel düşünme becerilerini sıralamaya dâhil etmişlerdir.

Öğretmen ve öğrencilerin 27 beceri içinden ilk beşte sıraladıkları becerilerden ortak olan beceriler (iletişim, empati, problem çözme) toplam becerilerde de sıralamaya girmiş olup başta iletişim olmak üzere eleştirel düşünme, araştırma, empati ve problem çözme becerileri de her sıralamada yer almıştır. Öğretmenler tarafından finansal okuryazarlık, kanıt kullanma, konum analizi, mekânı algılama becerileri hiç tercih edilmezken gözlem, politik okuryazarlık becerileri sadece bir sıralamada tercih edilmiştir. Öğrenciler tarafından tüm beceriler sıralamaya dâhil edilmiştir.

Öğretmen ve öğrencilerin beceri hiyerarşisinde ilk beşe aldıkları bu becerilere yönelik gerekçelerine bakıldığında;

Sosyal bilgiler programında geliştirilmiş yeni iletişim becerilerinin, hem bireyin hem de toplumun yaşamına zenginlik ve saygınlık getirdiği belirtilmiştir. Kişiler arasında olumlu ilişkiler kurabilmeleri için öğrencilerin; olumsuz duygulara yol açan davranışları tanıma, çatışma çözme tarzlarını tanıma, galip-galip yaklaşımını benimseme, çatışma çözümünde iletişimin altın

anahtarlarını kullanma, çatışmada kızgın tarafı kazanma ve güven yaratma, taviz ile uzlaşmanın farkını anlama, kişisel iletişim tarzını tanıma ve eksikleri geliştirme, yaşamın içinden nezaket ve görgü kurallarını benimseme, duyguları tanıma, kendinde ve başkalarında fark etme kendini tanıyarak başkalarını anlama, kendini denetleyerek ilişkilerini yönetme becerilerini kazanmaları beklenmektedir (Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB],2005). İletişim becerisi için, insanların kolay anlaşılabilirliği, toplumsal birliktelik ve huzur için gibi gerekçeler benzer iken öğrenciler insan olmanın gereği olması ve başarılı olmak için öğretmenler ise öğrencilerin kendilerini ifade edebilmeleri gibi farklı gerekçeler öne sürmüşlerdir.

Sosyal bilgiler programında iletişim sürecinin olumlu gelişmesi bireylerin empati becerilerinin gelişmiş olmasına bağlı olduğu ifade edilmektedir. Programda empati "Bir insanın, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır ve anlaşılmanın, empati kurulan kişiye yansıtılması " biçiminde tanımlanmıştır (TTKB, 2005). Empati becerisi için hem öğrenciler hem de öğretmenler toplumdaki bireylerin birbirini anlaması ve toplumun devamını sağlamak için gerekçelerini ifade etmişlerdir.

Sosyal Bilgiler programında “Giderilmek istenen her güçlük problemdir”. bu güçlükleri gidermede izlenen yol ya da yollar ise “problem çözme” olarak tanımlanmaktadır. Problem çözme, belirli bir durumla başa çıkabilme için etkili seçenekleri oluşturmayı içeren bilişsel ve davranışsal bir süreçtir. İnsanların çoğu, problem çözme yeteneğiyle donanmış olarak doğduğunu düşünür. Ancak, bu konuda yeterince eğitim almış ve problem çözmenin önemini kavrayabilmiş çok az birey vardır. Belirli bir problemle karşılaşıldığında, analiz etme ve karar verme becerisi önem kazanır. Bununla birlikte, bireyler farkında olmadan kendi kişilikleri, yetiştirilme tarzları ve okulda öğrenildikleri ile kendi kişisel problem çözme ve karar verme yöntemlerini geliştirirler. Aslında problem çözme becerisi, diğer beceriler gibi öğrenilebilir bir beceridir (TTKB, 2005). Problem çözme becerisi için hayatta karşılaşılan sorunların üstesinden gelmek için gerekçesi hem öğrenciler hem de öğretmenler tarafından ifade edilmişken insanlara yardım etmek ve toplumsal kişilik kazanmak için gerekçeleri sadece öğrenciler tarafından ifade edilmiştir.

Çocukların Sosyal bilgiler eğitimi programında var olan becerileri kimden kazanmaları gerektiği konusunda hem çocuklar hem de öğretmenler ilk beş beceri için de aileden ve öğretmenden kazanılması gerektiği yönündeki fikirlerine ek olarak öğrenciler çevre, arkadaş ve Atatürk’ten öğretmenler ise eğitim uzmanından kazanılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Bu becerilerin kazandırılmasında izlenecek yöntemler konusunda ise model olunması ve uygulama yaptırılması konusunda her iki tarafta hem fikir iken, bunlara ek olarak öğretmenler

araştırma becerisinde ödevlendirme yapılması, eleştirel düşünme ve empatide örnek olaylara yer verilmesi ayrıca empati için nasihat yolunun kullanılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Çalışma ile elde edilen bilgiler doğrultusunda katılımcıların beceri sıralamasında yer bulamayan becerilere yönelik detaylı araştırmalar yapılabilir. Öğrencilerin ve öğretmenlerin beceri sıralamasında önde gelen becerilerini davranışa dönüştürebilme ve sürekliliğinin sağlanmasına yönelik araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Baykara, N. (2006). Sosyal Bilgiler Dersinin Düşünme Becerileri Açısından Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Bulut, B. ve Taşkıran, C. (2014). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Programındaki Kazanımların Zihinsel Beceriler Açısından İncelenmesi. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2(2), 1-13.
- Çelikkaya, T. (2011). Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Becerilerin Kazandırılma Düzeyleri: Öğretmen Görüşleri, Kastamonu Eğitim Dergisi, 19(3), 969-990.
- Çelikkaya, T. (2012). Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Eleştirel Düşünme Becerilerini Geliştirmek için Öğretmenlerin Yaptıkları Etkinlikler, The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science, 5(5), 57-74.
- Çelikkaya, T. (2016). Sosyal Bilgiler Programındaki Değerlere İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değer Öncelikleri ve Gerekçelerine İlişkin Görüşleri. The 2nd International Conference On The Changing World and Social Research (ICWSR'2016) October, 14-16, 2016, proceedings book s.945-962, Barcelona-SPAIN
- Demir, M. K. (2006). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Eleştirel Düşünme Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26(3), 155-169.
- Doğanay, A. (1997). Ders Dinleme Sırasında Bilişsel Farkındalıkla İlgili Stratejilerin Kullanımı. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(15), 34-42.
- Fidan N. ve Erden M. (1997). Eğitime Giriş. Ankara: Alkım Yayıncılık.
- Gelen, İ. (2011). Sosyal Bilgiler Programındaki Düşünme ile İlgili Bazı Ortak Becerilerin Kazanılma Düzeyinin Belirlenmesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30(1), 83-106.
- Hayırsever, F. ve Kısakürek, M. A. (2014). Sosyal Bilgiler Ders Kitabının, İlköğretim Programında Kazandırılması Hedeflenen Beceriler Açısından Değerlendirilmesi, Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi, 4(8), 23-42.
- Kaptan F., Yetişir, M. İ. ve Demir, M. (2007). Beceriden Bilimsel Süreç Becerilerine: Farklı Bakış Açılarının İncelenmesi. Çağdaş Eğitim Dergisi, 338, 15-23.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (4, 5, 6 ve 7. Sınıf), Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2017). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul Ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar). Ankara.
- Mutluer, C. (2013). Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Beceriler Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmen Görüşleri (İzmir Menemen Örneği), Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8(7), 355-362.
- Narin, A. ve Aybek, A. (2010). İlköğretim İkinci Kademe Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Becerilerinin İncelenmesi, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(1), 336-350.
- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], (2005). Sosyal Bilgiler Dersi 6. ve 7. Sınıflar Öğretim Programı Kılavuzu. 3.Sosyal Bil. -Vizyonu -Yapısı -Beceri -Kavram -Değer -Öğr A.doc, <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx>. (Erişim Tarihi: 11.04.2014)
- Taşkıran, C., Baş, K. ve Bulut, B. (2016). Sosyal Bilgiler Dersinin Kendine Özgü Becerileri Kazandırılma Düzeyleri, Sosyal Bilimler Dergisi, 6(11), 1-19.
- Tay, B. (2017). 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Taslak Öğretim Programının Karşılaştırması, International Journal Of Eurasia Social Sciences, 8(27), 461-487.
- Topkaya, Y. ve Şimşek, U. (2015). Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersine Yönelik Tutum Üzerinde Eğitici Çizgi Romanların Etkisi, Bilgisayar ve Eğitim Araştırmaları Dergisi, 3(6), 152-167
- Türk Dil Kurumu [TDK] (2017) Beceri kavramı. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a08930dc35b59.35394212 (Erişim Tarihi: 12.11.2017).